

TEHNIKE INFORMACIJSKIH OPERACIJA: GLOBUSOVE KARTE O PODJELI BOSNE I HERCEGOVINE

Roman Domović¹

SAŽETAK: „Ekspertni tim“ tjednika *Globus*, 1991. istraživao je događaje za koje je smatrao da su vezani uz sastanak u Karađorđevu između hrvatskoga predsjednika Tuđmana i srpskoga predsjednika Miloševića, s ciljem utvrđivanja je li se na tom sastanku dijelila Bosna i Hercegovina. Na temelju analize izradio je karte podjele Bosne i Hercegovine za koju je zaključio da je na tom sastanku dogovorena. U kasnijim člancima koje je objavio *Globus*, iste karte predstavljene su kao „karte sa pregovaračkog stola hrvatskih i srpskih pregovaračkih timova eksperata o mogućnostima podjele Bosne između Hrvatske i Srbije“ i „karte koje su se pojavile u političkim kuloarima“, uz izostanak informacije da su karte zapravo osmislili i nacrtali članovi *Globusova* ekspertnog tima, čime se čitatelje navodi na pogrešne zaključke o autentičnosti karata. Argumentacija kojom se podupire teza da se u Karađorđevu dijelila Bosna i Hercegovina i na temelju koje su nastale karte sastoji se od niza tehnika manipulacije koje tu argumentaciju čine ništavnom. U radu je dokazana informacijska operacija kojom je promijenjeno autorstvo karata i prikazane su tehnike manipulacije informacijama koje ništavnom čine

¹ Tehničko veleučilište u Zagrebu, Informatičko-računarski odjel, Vrbik 8a, Zagreb, Hrvatska (rdomovic@tvz.hr). Stavovi izneseni u ovom članku osobni su stavovi autora i ne mogu se ni pod kojim uvjetima smatrati službenim stavovima institucije u kojoj je autor članka zaposlen niti izdavača publikacije u kojoj je članak objavljen

argumentaciju koja podupire tezu da se na sastanku u Karađorđevu dijelila Bosna i Hercegovina.

KLJUČNE RIJEČI: *Globus, karte, podjela Bosne i Hercegovine, sastanak u Karađorđevu*

SUMMARY: *So called „Expert team“ of weekly Globus researched events in 1991. for which he considered to be related to the meeting in Karadjordjevo between Croatian President Tudjman and Serbian President Milosevic, with a view to determining whether at the meeting Bosnia and Herzegovina was divided. Based on analysis, they made maps of division of Bosnia and Herzegovina, for which they concluded that it was agreed at that meeting. In later articles published by the Globus, the same maps are presented as „maps from negotiation table of Croatian and Serbian negotiating teams of experts on the possibility of dividing Bosnia between Croatia and Serbia“ and "maps that appeared in political circles". In absence of information that maps were actually designed and drew by members of Globus expert team, readers are misled about authenticity of maps. Argumentation that supporting thesis that Bosnia and Herzegovina was divided in Karadjordjevo and on which basis maps were created, consists of series of manipulation techniques that make this argumentation null and void. In this paper information operations used to change the authorship of maps have been proven. It also shows techniques used to manipulate information which annul the arguments supporting the idea that at a meeting in Karadjordjevo Bosnia and Herzegovina was divided.*

KEYWORDS: *Globus, maps, division of Bosnia and Herzegovina, meeting in Karadjordjevo*

Uvod

Globusove karte o podjeli Bosne i Hercegovine² objavljene tijekom 1991. i početkom 1992. godine primjer su manipulacije događajima iz Domovinskog rata. U tri članka u razdoblju od šest mjeseci, karte koje je nacrtao Globusov ekspertni tim koji je sastavljen da bi analizirao „dogovor u Karađorđevu“, pomoću manipulacija informacijama postale su karte s pregovaračkoga stola hrvatskih i srpskih pregovaračkih timova eksperata o mogućnostima podjele Bosne i Hercegovine između Hrvatske i Srbije, koje su se pojavile u političkim kuloarima. Da bi se ova informacijska operacija u cijelosti prikazala, potrebno je vratiti se do samoga sastanka u Karađorđevu i Globusovih članaka o njemu nakon što je održan.

O sastanku u Karađorđevu

Sastanak u Karađorđevu održao se 25.3.1991. Dostupne informacije i činjenice o mitu zvanom „Dogovor u Karađorđevu o podjeli Bosne i Hercegovine“ mogu se pročitati u knjigama: *Vrijeme krivoklepnika* Miroslava Tuđmana i *Uzroci rata: Bosna i Hercegovina od 1980. – 1992.* Ive Lučića, tako da se ovaj rad time ne bavi. Rad se bavi informacijskim operacijama, odnosno tehnikama manipulacije informacijama kojima je kartama kroz tri članka objavljena u razdoblju od šest mjeseci izostavljeno odnosno promijenjeno pravo autorstvo, čime se čitatelje navodi na krive zaključke.

Tjednik Globus svoj prvi komentar o sastanku u Karađorđevu objavio je 28.3.1991. pod naslovom *Javne tajne tajnog sastanka*.³ U tom komentaru nijednom riječju ne spominje se podjela Bosne i Hercegovine. Propitkuju se razlozi sastanka i nagađa se njegov sadržaj. U drugoj rečenici napisano je da se ne zna o čemu se na sastanku razgovaralo:

Osim šturoga službenog saopćenja, s toga sastanka nije objavljen ni jedan jedini detalj koji bi jasno pokazivao o

² Država o kojoj je riječ zove se Bosna i Hercegovina. U Globusovim člancima uglavnom se govori o „podjeli Bosne“, a ne podjeli „Bosne i Hercegovine“. Zbog pravilnog imenovanja te države, u radu se koristi pravo ime „Bosna i Hercegovina“ osim u dijelovima teksta koji su citati, parafraze ili bilo koji drugi oblik prenošenja izvornog teksta iz članaka, gdje se koristi ime „Bosna“ odnosno termin „podjela Bosne“.

³ Javne tajne tajnog sastanka. Globus br. 16 od 28.3.1991. str.4.

čemu se razgovaralo i zašto uoči plenarne sjednice jugoslavenskih delegacija o sudbini zemlje.

Kao mogući razlog za sastanak spominju se nepoznati ciljevi vrha JNA čiji su Tuđman i Milošević taoci, što je izvedeno iz reakcije slovenskoga predsjednika Milana Kučana:

Ukratko, nisu li, na svoj način, i Tuđman i Milošević taoci zasad nepoznatih ciljeva vojnog vrha? Jer, sudeći po vehementnoj reakciji slovenskoga vođe Milana Kučana, on je, pronicljivo, shvatio da taj sastanak sluti na nešto sudbonosnije nego što se na prvi pogled čini, tj. na stvaranje kakve-takve koalicije Zagreb-Beograd, iz koje se on osjetio isključenim i, možda, podcijenjenim.

Kao mogući sadržaj sastanka navode se:

- razgovori o položaju Srba u Srbiji i Hrvatskoj:

Iz slabo obaviještenih krugova bliskih hrvatskoj i srpskoj državnoj delegaciji cure samo maglovita nagađanja, premda utemeljena na zdravu razumu. Prije svega, misli se da se razgovaralo o ključnom problemu Slobodana Miloševića: o položaju Srba u mnogonacionalnoj Srbiji (osobito na Kosovu i Vojvodini), kao i o položaju Srba u Hrvatskoj, gdje su oni formirali zasad jedinu stvarnu opoziciju hrvatskome vrhovništvu, ponekad radikaliziranu do otvorene oružane pobune.

- razgovori o jačanju svojih političkih opcija unutar republika i jačanju osovine Beograd – Zagreb:

Uostalom, prije ili poslije, ti se pregovori ionako ne bi mogli izbjeći, pa su zacijelo, i Milošević i Tuđman procijenili da bi oni ne samo u svojim sredinama nego i u cijeloj Jugoslaviji učvrstili šanse svojim opcijama ako se najprije odluče na bilateralno ispipavanje mogućnosti da se izađe iz brutalnoga jugoslavenskog živog pijeska.

Da je, vjerojatno, posrijedi pokušaj da se ojača osovina Beograd-Zagreb, zarđala još od banovinskih vremena, možda daju naslutiti i neki znaci da je i jedna i druga strana spremna žrtvovati jedinoga čovjeka koji je u ime Jugoslavije mogao komunicirati sa sve ravnodušnijim svijetom: Antu Markovića, predsjednika i dušu SIV-a, pokraj Armije jedinu saveznu instituciju koja je još donekle oličavala staru koncepciju predvišestranačke Jugoslavije.

Sastanak u Karađorđevu nakon toga spominje novinarka Jasna Babić 12.4.1991. u članku o situaciji u Kninu, ali bez ikakvih ulaska u razloge i sadržaj sastanka:

Naravno: Franjo Tuđman koji u kolektivnim predodžbama kninskih Srba nije izgubio demonska svojstva ni nakon polutajnog susreta s njihovim političkim idolom u – kako je to procurilo u javnosti – Karađorđevu.⁴

Dana 17.5.1991. pojavljuje se članak o masovnom preseljenju naroda na području bivše Jugoslavije u kojem se spominje sastanak u Karađorđevu kao ishodište te ideje:

Može li preseljenje velikih grupa stanovništva biti jedno od rješenja državne krize nespostojeće zemlje Jugoslavije? O toj se ideji, koja samo na prvi pogled zvuči senzacionalistički i iluzorno, ako ne i fašistoidno, raspravlja i u najvišim krugovima bivše federacije. Dr. Šime Đodan izjavio je ovih dana suradnicima „Globusa“ da je „razmjenu stanovništva“ predložio Milošević, i to na sastanku s dr. Franjom Tuđmanom u Karađorđevu. Ideja raseljavanja Jugoslavije je dakle politička činjenica s kojom treba računati.⁵

Od sastanka u Karađorđevu do spomenutoga članka, u Globusu je objavljen jedan intervju⁶ sa Šimom Đodanom, no u njemu nema spomena ni o razmjeni stanovništva niti sastanku u Karađorđevu, dok Bosnu i Hercegovinu Đodan spominje tek u svojim viđenjima budućeg uređenja država na prostoru bivše Jugoslavije. U istom razdoblju nije objavljena ni bilo kakva Đodanova izjava na tu temu, tako da ispada da ti suradnici Globusa ovakvu bitnu izjavu nisu javno objavili, iako bi takvo saznanje, s obzirom na opisivanu tajnovitost sastanka u Karađorđevu, bila prvorazredna vijest za objavu. Iako je moguće da je Đodan suradnicima Globusa u nekom ranijem trenutku spomenuo da je Milošević u Karađorđevu predlagao preseljenje stanovništva, autor članka Dubravko Grakalić nije naveo tko su ti suradnici Globusa te kada i gdje se to dogodilo, tako da je vjerodostojnost ove izjave upitna. Šime Đodan u Globusu otvoreno spominje preseljenje stanovništva tek u intervjuu danom 3.4.1992. i to kao svoje viđenje mogućeg raspleta situacije na prostoru bivše Jugoslavije, a ne kao prijedlog

⁴ Jasna Babić. Knin: grad u bankrotu. Globus br. 18 od 12.4.1991. Str. 10-11.

⁵ Dubravko Grakalić. Masovno preseljenje Srba i Hrvata. Globus br. 23 od 17.5.1991. Str. 9.

⁶ Gordana Simonović, Davor Butković, Dubravko Grakalić. Marković štiti kradljivce 20 milijardi dolara. Globus br. 22 od 22.5.1991. Str. 9-10.

Slobodana Miloševića.⁷ Sastanak u Karađorđevu ni u tom intervjuu nije spomenut.

Manipulacija kartama: prvi članak

Novi članak o sastanku u Karađorđevu pojavljuje se 14.6.1991.⁸ U njemu se prvi puta spominje podjela Bosne i Hercegovine kao sadržaj sastanka, a naslovnica tog broja Globusa donosi naslov – *Ekskluzivno: Materijali s pregovaračkog stola Hrvatske i Srbije. Karta za podjelu Bosne!* U tom članku *Globusov ekspertni tim* donosi „Globusove kartografske projekte 'podjele Bosne' na temelju analize određenih događaja.

U ovom slučaju bitno je ishodište iz kojega se krenulo u takve analize, a to je sastanak u Karađorđevu. Iako članak počinje korektno s mogućnošću da tvrdnje o podjeli Bosne i Hercegovine mogu biti glasine ili „glasine“, u njemu se po prvi puta u Globusu nalazi manipulacija u vezi s „podjelom Bosne i Hercegovine u Karađorđevu“. Neki dijelovi teksta ne sadrže bitne detalje za ovu analizu, tako da se citiraju samo oni dijelovi s bitnim detaljima. Najprije treba pročitati uvodni dio teksta:

GLASINE ili „glasine“ o podjeli Herceg Bosne javile su se u jugoslavenskoj javnosti već nakon prvog sastanka Tuđmana i Miloševića u Karađorđevu, na mjestu najnezgodnijem podjednako i za Hrvatsku kao i za liberalne Srbijance (Latinku Perović, Marka Nikezić i ine).

Dalje u tekstu spominje se hrvatsko-srbijanska pregovaračka grupa čija je „zavjera šutnje bila neprobojna“. Članovi Globusova ekspertnog tima pokušavali su „koristeći razne informacijske kanale“ doznati pregovara li grupa i o mogućnosti „podjele Bosne“, ali na kraju nisu „mogli doznati čak ni to kakvu su im 'početnu pregovaračku poziciju' zadali hrvatsko vrhovništvo i predsjednik Tuđman osobno“. Zaključuje se da „tijek događaja u posljednjih nekoliko dana pokazuje da je „podjela Bosne“ sasvim realna opcija“ te da „mnoge, a dvije posebno, izjave političara ukazuju na to“. Ispod podnaslova „Podjela je dogovorena“, Globusov ekspertni tim napisao je i koje su to izjave:

⁷ Tihomir Dujmović i Gordana Simonović. Dr. Šime Đodan nudi jedino rješenje bosanskog pitanja: razmjena stanovništva! Globus br. 69 od 3.4.1992. Str. 12-13.

⁸ Bosna šaptom pade. Globus br. 27 od 14.6.1991. Str. 3-6.

*Muhamed Filipović javno je ustvrdio da **pouzdana zna** da su Tuđman i Milošević, ne samo pregovarali o podjeli Bosne već su se "... o njenoj podjeli i dogovorili". Još je važnija izjava Milana Kučana na tiskovnoj pričaonici u Ljubljani 6. lipnja 1991. (nakon sastanka u Stojčevcu): „Postoji mogućnost mijenjanja republičkih granica, ali bi se to u svakom slučaju moralo učiniti sporazumno i uz suglasnost tamošnjeg stanovništva“.*

Te dvije izjave ekspertnom timu bile su dovoljne da ih uvjere u podjelu Bosne i Hercegovine pa su zaključili da im tajni izvori informacija više nisu potrebni da bi objasnili „misteriozne događaje“ u vezi s tim:

Nakon tih izjava, da bismo sebi i čitatelju objasnili neke „misteriozne“ događaje vezane uz projekt zvan „Podjela Bosne“, tajni izvori informacija više nam nisu bili potrebni.

Od „tijeka događaja u posljednjih nekoliko dana“ naveli su samo dva događaja, ona za koja smatraju da su najvažnija: osipanje pregovaračkoga tima Šentija – Bilandžić – Lerotić i demisija Josipa Šentije s mjesta glavnoga političkog savjetnika Predsjednika Republike. Kao razlog za to naveli su: „ključni razlog za obje 'misterije' vjerojatno jest komadanje Bosne“. Također su naveli da je „očito da ni Šentija ni Bilandžić na takvu rabotu nisu htjeli pristati“, a navode se i razlozi odustanka i ostalih članova hrvatskog pregovaračkog tima.

Potom su napisali da su zbog manjka autentičnih informacija okupili vlastiti ekspertni tim koji će izraditi kartografske projekte „podjele Bosne“ prema određenim kriterijima:

*Svjesni činjenice da ne možemo doprijeti do informacija o dijeljenju Herceg-Bosne iz prvih usta (o toj su temi u Karađorđevu i poslije njega Tuđman i Milošević razgovarali u četiri oka), okupili smo vlastiti ekspertni tim sastavljen od pet stručnjaka različitih profesija (dva demografa, jednog bivšeg političara, jednog povjesničara i jednog politologa) i zadužili ga da izradi **Globusove** kartografske projekte „podjele Bosne“ .*

Prvo: Rezultati popisa stanovništva (etnička-narodnosna i religijska struktura) 1981. i prethodni rezultati popisa 1991.;

Drugo: Analiza teorijskih stavova dr. Franje Tuđmana o Bosni, Mislimanima i srpsko-srbijansko-hrvatskim odnosima; naš je analitički tim

analizirao sabrana Tuđmanova djela publicirana 1990. u izdanju Matice hrvatske;

Treće: *Analiza političkih stavova Slobodana Miloševića (prije svega o pravu Srba da žive u jednoj državi) i Alije Izetbegovića.*

Naši su stručnjaci analizirali i teorijske radove profesora Ive Baučića i dr. Stanka Žujića koji su zasigurno - kao strukovno nadležni Tuđmanovi savjetnici - bitno određivali početne maksimalne i minimalne pregovaračke pozicije Hrvatske o „podjeli Bosne“.

Na kraju su naveli da je jednomjesečni rad rezultirao „vrlo vjerojatnim“ kartama o „podjeli Bosne“ te su otisnute dvije karte koje predstavljaju dvije moguće varijante „podjele Bosne“:

Jednomjesečni rad našeg tima stručnjaka, kao i mnogobrojne stručne konzultacije, rezultirali su izradom nekoliko političkih karata-opcija koje je hrvatska strana vrlo vjerojatno zagovarala pri raspravama o „podjeli Bosne“. Ovdje ih nudimo u grafičkoj obradi našeg stalnog suradnika.

Analiza prvoga članka

Analizom ovoga članka otkrivaju se razne tehnike manipulacije informacijama pomoću kojih se pokušava utjecati na mišljenje i stavove čitatelja.

Djelomična razrada argumentacije Globusova ekspertnog tima i prikaz tehnika manipulacije informacijama dodatak su osnovnoj problematici Globusovih članaka – promjeni autora karata o podjeli Bosne i Hercegovine u svrhu navođenja čitatelja na krive zaključke. U razradi je ukazano na neke pogreške u argumentiranju da bi se vidjelo koliko je niska razina argumentacije Globusova ekspertnog tima.

Tehnike informacijskih operacija – manipulacija naslovom u odnosu na tekst

Manipulacija kartama o podjeli Bosne i Hercegovine vidi se već u naslovu: „Ekskluzivno: Materijali s pregovaračkog stola Hrvatske i Srbije. Karta za podjelu Bosne!“. Ovakav naslov poručuje javnosti da Globus donosi autentične materijale koje su na stolovima koristili pregovarački timovi, među kojima je i karta za podjelu Bosne i Hercegovine. To se

može smatrati zavaravanjem javnosti i potencijalnih čitatelja, budući da je u tekstu napisano da je karta u dvije varijante zapravo projekcija Globusova ekspertnog tima, a ne materijal s pregovaračkoga stola Hrvatske i Srbije kako piše u naslovu. Da su to Globusovi kartografski projekti, u tekstu je istaknuto i podebljanim slovima. Osim toga, u članku nema nijednog drugog materijala, iako naslov tom imenicom u množini sugerira da ih ima više od jednog.

Tehnike informacijskih operacija – prezentiranje jedne moguće opcije iako ih ima više

Globusovi eksperti izostanak autentičnih informacija iz prve ruke nazvali su zavjerom šutnje. Prema rječničkoj bazi Hrvatskog jezičnog portala koja je nastala na temelju rječničkih i leksikografskih izdanja Novoga Libera, *zavjera* je „tajni plan više osoba da se počini zločin ili napravi šteta; čin organiziranja takvoga plana“, a *zavjera šutnje* je dogovor više osoba da se ništa ne govori.⁹ Globusovi eksperti nude takvo objašnjenje izostanka autentičnih informacija, iako postoje i druge mogućnosti kao na primjer da se s informacijama ne izlazi u javnost jer se radi o povjerljivim informacijama čija bi objava mogla ugroziti sigurnost i interese Republike Hrvatske ili da razgovori nisu gotovi pa zbog toga nema smisla objavljivati informacije.

Tehnike informacijskih operacija – nagađanje prezentirano kao činjenica

Globusovi eksperti napisali su da nisu „mogli doznati čak ni to kakvu su im 'početnu pregovaračku poziciju' zadali hrvatsko vrhovništvo i predsjednik Tuđman osobno“. Unatoč tome, u daljnjem tekstu objašnjavaju zašto se osipao pregovarački tim tj. da Šentija i Bilandžić očito nisu htjeli pristati na takvu rabotu tj. „komadanje Bosne“. Kako je moguće da Globusovi eksperti znaju razloge zašto se raspao pregovarački tim i predočuju ih kao *očite* ako ne znaju kakve je taj tim imao pregovaračke pozicije i nemaju nikakvu informaciju iz „prvih usta“ o čemu se razgovaralo? U tome nema nikakve logike. Radi se o nagađanju koje je prezentirano kao činjenica.

Tehnike informacijskih operacija – logičke pogreške

⁹ Hrvatski jezični portal. URL: hjp.novi-liber.hr. Pristup 4.12.2013.

Tvrdnje se prezentiraju da bi postale nove spoznaje o subjektu tvrdnje. Da bi tvrdnja imala smisla i bila pouzdana, treba je argumentirati. Ako tvrdnju ili spoznaju ne podupire nikakav neprijeporan dokaz odnosno argument, onda to nije spoznaja i ne može se prihvatiti.¹⁰

Do novih spoznaja dolazi se procesima: *dokazivanja na temelju teza/tvrdnji i argumenata te zaključivanja na temelju premisa/pretpostavki. Postoji razlika između dokazivanja i zaključivanja. Proces dokazivanja ide obrnutim redom nego kod zaključivanja. Kod zaključivanja zaključak se poznatim postupkom izvodi iz premisa, a kod dokazivanja je poznat zaključak, a trebaju se naći prikladne premise i postupak. Ono što su u zaključku premise, u dokazu su to argumenti, a u zaključku što je zaključak, to je u dokazu tvrdnja ili teza.*¹¹

*Teze odnosno tvrdnje su iskazi/sudovi čija se istinitost dokazivanjem utvrđuje, a argumenti su iskazi/sudovi na osnovi kojih se utvrđuje istinitost neke tvrdnje ili teze.*¹² Argument se sastoji od jedne ili više premisa i zaključka. Premisa je izjava koja može biti istinita ili lažna. Premise se obično izabiru imajući na umu zadani cilj.¹³ Ako su argumenti irelevantni, besmisleni ili neistiniti jer su im takve premise i zaključci, onda su i tvrdnje koje se pomoću njih argumentiraju irelevantne, besmislene i neistinite i ne mogu se prikazivati kao činjenice.

U novinarskim člancima, navedeni procesi imaju za cilj uvjeriti čitatelja u istinitost onoga što je napisano. Novinarski članak nije ni znanstveno ni stručno djelo i ne mora imati jednaku strukturu ni po formi niti po sadržaju kao znanstveni ili stručni članak, ali ovaj članak potpisao je *ekspertni tim*. Za očekivati je da je to doista tim eksperata, dakle stručnjaka, tako da njihov članak nadilazi formu običnog novinarskog članka. Iz tog razloga može se smatrati da su autori članka trebali obratiti pozornost na razinu argumentacije. Od eksperata se očekuje stručnost, pouzdanost, preciznost i sustavnost. U ovom članku toga nema. Osim toga, nije navedeno ni tko su članovi Globusova ekspertnog tima koji stoji iza članka, niti tko su članovi njihova ekspertnog tima kojega su sami okupili radi izrade karata. To dovodi u sumnju ekspertnost oba tima. Nameće se dvojba jesu li sve to doista odradili eksperti koji ne žele imenom i prezimenom stati iza svoje stručnosti i stručnih analiza ili je termin

¹⁰ Ratko Zelenika. Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela. Str. 64.

¹¹ Isto. Str. 119 i 120.

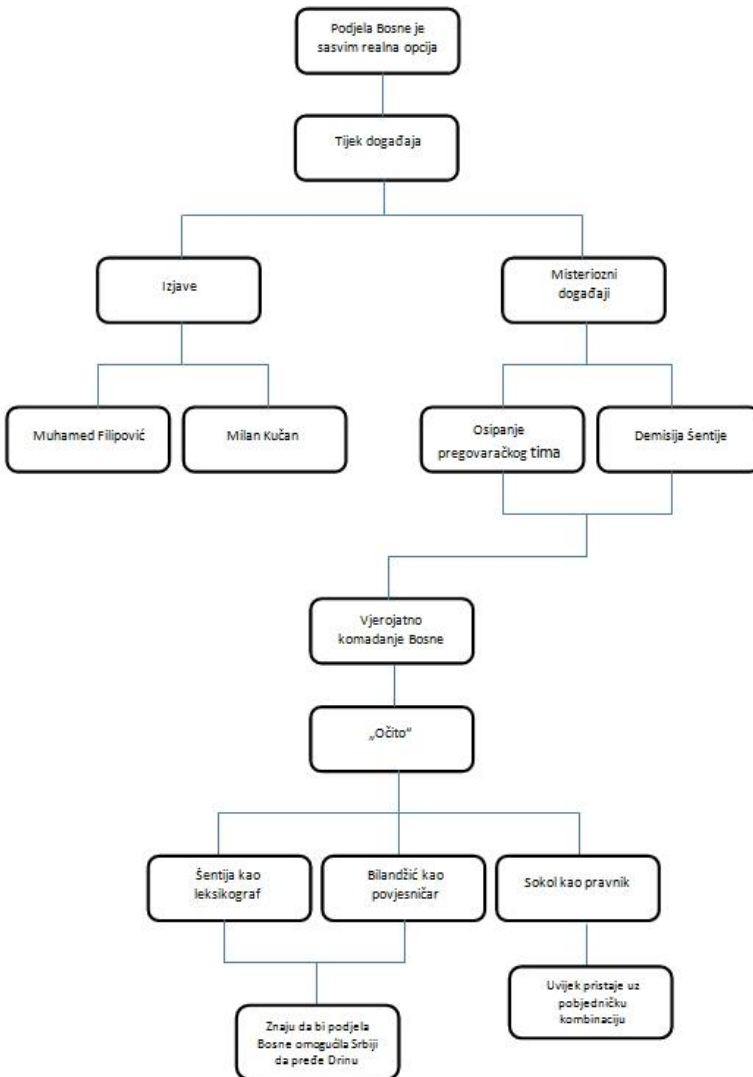
¹² Isto.

¹³ Leigh S. Cauman. Uvod u logiku prvog reda. Str. 10.

ekspertni tim samo paravan iza kojega stoje Globusovi novinari ili kolumnisti suradnici.

Bez obzira na to tko su stvarni autori ovoga članka, koliko im je argumentacija besmislena može se vidjeti iz analize njezine strukture. Budući da članak ima puno teksta pa je i analiza opširna, struktura argumentacije osim tekstualno prikazana je i u obliku dijagrama da bi se lakše mogao pratiti njezin tok (ilustracija 1).

ilustracija 1. Dijagram argumentacije

Konačan zaključak je na vrhu strukture, a to je da je podjela Bosne i Hercegovine sasvim realna opcija. Taj zaključak poduprt je tijekom događaja koji to pokazuje.

Tijek događaja ima dva pravca Na jednom pravcu pod te događaje spadaju izjave Muhameda Filipovića i Milana Kučana. Obojica nisu bili na sastanku u Karađorđevu, nisu članovi pregovaračkih timova Hrvatske i Srbije i obojica s tim pregovorima nemaju nikakve veze. Oni u najboljem slučaju mogu biti izvor iz kolokvijalno rečeno „druge ruke“, a kao političari koji sudjeluju u nastanku i razvoju novostvorenih samostalnih država na području bivše Jugoslavije, imaju i vlastitih političkih interesa za širenje raznih priča.

Što se tiče Muhameda Filipovića, ako su članovi ekspertnog tima Globusa „koristeći razne informacijske kanale“ pokušali doći do bilo kakve informacije o sadržaju sastanka i nisu uspjeli, ne mogu onda zdravo za gotovo vjerovati Muhamedu Filipoviću da je došao do informacija i to praktički do one najvažnije. Njegova izjava sadrži tvrdnju da su Tuđman i Milošević u Karađorđevu dijelili Bosnu i Hercegovinu. Filipović nije rekao kako je došao do te informacije ni na temelju čega smatra da je vjerodostojna. Ona nije podržana ni sa kakvim materijalnim dokazom u vidu pisanoga dokumenta, audio ili video zapisa. Budući da ta tvrdnja ničim nije argumentirana, nije ispravno koristiti je kao argument u utvrđivanju istinitosti, pogotovo iste takve tvrdnje. Radi se o varijanti logičke pogreške cirkularnog argumentiranja (lat. *Circulus in demonstrando*) prema kojoj se tvrdi da je *A* istina zato što je *A* istina, a ne navodi se na temelju čega je *A* istina (*A* je u ovom slučaju podjela Bosne i Hercegovine dogovorena u Karađorđevu). Muhamed Filipović spomenutu je izjavu dao novinaru beogradskoga političkog tjednika *Vreme* u kojem je objavljena 10.6.1991.¹⁴ Ovdje se nameće pitanje o radu Globusova ekspertnog tima. Napisali su da je jednomjesečni rad tima stručnjaka rezultirao izradom nekoliko političkih karata-opcija. Ako je članak u kojem se pozivaju na izjavu Muhameda Filipovića objavljen 14.6.1991., a ta je izjava objavljena 10.6.1991. što je razmak od četiri dana, u kojem je to roku analitički obrađena izjava Muhameda Filipovića koja je jedan od glavnih argumenata Globusova ekspertnog tima? U obzir treba uzeti i vrijeme koje je potrebno od završetka pisanja članka do tiskanja i objave novina, a u tom slučaju je i vrijeme od četiri dana kraće. Sudeći po tome, analiza događaja koja je dovela do lijevoga kraka argumentacije trajala je jedan do tri dana, a ostatak vremena do navedenih

¹⁴ Ivo Lučić. Karađorđevo: politički mit ili dogovor? str. 18.

mjesec dana odnosi se na desni krak argumentacije. To dovodi u sumnju istinost napisanog da se radi o jednomjesečnom radu i mnogobrojnim stručnim konzultacijama.

Što se tiče Milana Kučana, u citatu njegove izjave dane nakon sastanka u Stojčevcu ne spominju se ni Karađorđevo, ni Tuđman niti Milošević pa se prema tome njegova izjava također ne može uzeti kao glavni argument jer se sadržajno ne poklapa s tvrdnjom da se Bosna i Hercegovina dijelila u Karađorđevu između Tuđmana i Miloševića. Globusov ekspertni tim ovdje je napravio i logičku pogrešku prebrze generalizacije ili pogrešku prividne općenitosti kod koje se prebrzo skače ka općoj konkluziji. Naime, na sastanku u Stojčevcu pokraj Sarajeva na koji se odnosi Kučanova izjava, sudjelovali su predsjednici svih šest država s prostora bivše Jugoslavije i to je bio jedan u nizu takvih sastanaka. Iako Kučanova izjava dana nakon tog sastanka može imati veze sa sastankom u Karađorđevu, ona također i ne mora imati veze s tim. U ovom slučaju članovi ekspertnoga Globusova tima kontekstualno su pridružili Kučanovu izjavu Filipovićevoj i na taj način napravili navedenu pogrešku jer ispada da se svaka izjava u kojoj se spominju termini *podjela*, *promjena granica* itd. odnosi na podjelu Bosne i Hercegovine dogovorenu u Karađorđevu.

Na drugom pravcu postoje „misteriozni događaji“, a to su osipanje pregovaračkoga tima Šentija – Bilandžić – Lerotić i demisija Josipa Šentije s mjesta glavnoga političkog savjetnika Predsjednika Republike. Članovi Globusova ekspertnog tima u ovom argumentu kombiniraju vjerojatnost s činjeničnim prikazom:

Ključni razlog za obje misterije vjerojatno jest podjela Bosne. Ni Šentija ni Bilandžić očito na takvu rabotu nisu željeli pristati, ni zbog profesionalnih vrlina (ili predrasuda – to će vrijeme pokazati), ni zbog njihove naravi.

Ako je ključni razlog za obje misterije vjerojatno „podjela Bosne“, kako onda može biti očito da oni na *takvu rabotu* nisu željeli pristati?

Ovdje je napravljena i logička pogreška. Poslije toga, dakle zbog toga (lat. Post hoc ergo propter hoc) prema kojoj se tvrdi da je događaj A uzrokovao događaj B zato što je događaj B dogodio nakon događaja A, odnosno da je slijed dviju pojava siguran dokaz uzročno-posljedične veze među njima. Tvrdi se da su se osipanje pregovaračkoga tima Šentija – Bilandžić – Lerotić i demisija Josipa Šentije s mjesta glavnoga političkog savjetnika Predsjednika Republike dogodili zbog podjele Bosne i Hercegovine. Dakle

prvo je bio razgovor o podjeli Bosne i Hercegovine (događaj A), a onda su se zbog toga dogodili osipanje pregovaračkoga tima i demisija Šentije (događaj B). Da bi mogli tvrditi da je navedeni događaj A uzrokovao događaj B, članovi Globusova ekspertnog tima moraju imati direktan dokaz za to jer je moguće da je događaj B posljedica nekoga drugog događaja (događaj An) ili slučajnosti. Međutim, oni nemaju dokaz nego ovu tvrdnju potkrijepljuju s riječju „očito“ koja nema argumentacijsku težinu nego služi kao privid argumentacijske snage i kojom se maskira nedostatak argumenata. U podlozi „očitog“ nalaze se profesionalne kompetencije članova pregovaračkoga tima u kojima Globusov ekspertni tim sasvim proizvoljno, fikcijski i ponovno bez ikakve suvisle argumentacije nalazi razloge za izlazak iz državnih pregovaračkih ekspertnih timova:

Šentija, kao leksikograf, i Bilandžić, kao povjesnik, predobro znaju da bi sporazum o podjeli Herceg-Bosne omogućio Srbiji da prvi put u povijesti – metafizički rečeno – pređe Drinu. Odgovornost za tako važnu odluku – bez obzira na njenu eventualnu političku razboritost – leksikograf i povjesnik nisu mogli na sebe preuzeti.

Dakle, prema Globusovu ekspertnom timu to što je netko leksikograf ili povjesnik dovoljan je razlog da se zaključi da zbog toga ne može na sebe preuzeti odgovornost za podjelu Bosne i Hercegovine. S druge strane, Zvonku Lerotiću, za kojega smatraju da prihvaća podjelu Bosne i Hercegovine, njegova profesija – politologija, dovoljan je razlog za suprotno, to jest on zbog svoje profesije može na sebe preuzeti odgovornost za podjelu Bosne i Hercegovine:

Drukčija je stvar s politologom-pragmatikom Zvonkom Lerotićem. On predobro zna da je u kaotičnoj postkomunističkoj politici znatno važnije biti „gore“ i (barem trenutno) u pravu, nego li biti dosljedan i etičan. Zato je on, na ulogu „zadnjeg Tuđmanova pregovarača“ sa srbijanskom vlašću, lako pristao.

Ova dva citata još su jedan pokazatelj da članovi Globusova ekspertnog tima ne mogu kvalitetno argumentirati svoje tvrdnje pa im se u argumentacijskim akrobacijama potkrajaju logičke pogreške. U navedenom primjeru radi se o logičkoj pogrešci poznatoj pod latinskim nazivom *Dicto simpliciter* prema kojoj se članu nekoga skupa daje karakteristika koja je stereotip ili generalno pravilo za sve članove skupa kojem on pripada. Problem u tome je što izjava o nekom članu može biti istinita, ali to ne mora biti istinito za svakoga člana istoga skupa, odnosno stereotip ili

generalno pravilo o svim članovima nekoga skupa ne mora biti istinito. U ovom primjeru to je izvedeno pomoću skrivene premise. Skrivena premisa je da leksikografi i povijesnici posjeduju neimenovanu pozitivnu karakteristiku temeljem koje na sebe ne mogu preuzeti određene odgovornosti za određene odluke (u ovom slučaju podjelu Bosne i Hercegovine i srpski prelazak Drine). Šentija i Bilandžić su leksikograf i povijesnik i kao takvi imaju tu karakteristiku pa ne preuzimaju te odgovornosti. Suprotno tome, Lerotić ima karakteristike svoje profesije politologije, zbog čega je neetičan i nedosljedan pa iste odgovornosti prihvaća. Strukturu argumentacije u oba slučaja pojačava riječ *predobro* kojom se iskazuje razina njihova znanja (zato što je netko nešto, predobro zna) koja im pomaže u odluci.¹⁵

Proizvoljno dodijeliti karakteristike nekoj profesiji, to preslikati na osobu koja se tom profesijom bavi i onda iz toga izvlačiti zaključke tko je za što odgovoran, tko neetičan i nedosljedan pragmatik te tko je na kojoj razini znanja i slično, potpuna je besmislica. Samo na temelju profesije ne može se o tome zaključivati. Svaka profesija zahtijeva visok stupanj odgovornosti. Odgovorno obavljanje nekoga posla podrazumijeva savjesnost, zahtijeva visoku razinu znanja, usvojene vještine, ustrajnost, pripreme i druge kompetencije. Osoba je odgovorna ako uz profesionalne ima i visoke moralne i etičke vrijednosti, neovisno o profesiji.

Podjela Bosne i Hercegovine kao nepostojeća činjenica

Kroz cijeli članak čitateljima se sugerira da se u Karađorđevu dijelila Bosna i Hercegovina, kao na primjer u ovoj rečenici gdje Globusov ekspertni tim sam sebe dovodi u kontradikciju:

Svjesni činjenice da ne možemo doprijeti do informacija o dijeljenju Bosne iz prvih usta (o toj su temi u Karađorđevu i poslije njega Tuđman i Milošević... razgovarali u četiri oka)...

Iako na početku rečenice piše da su svjesni činjenice da ne mogu doprijeti do informacija o dijeljenju Bosne i Hercegovine iz prvih usta, o samom dijeljenju govori se kao o činjenici – („o toj su temi...“). Činjenica se može definirati kao rezultat prosudbe donesene na temelju spoznaja o

¹⁵ U tekst između dvojica Bilandžić – Šentija i Lerotića, autori članka smjestili su i Smiljka Sokola navodeći za njega da „ustavni pravnik uvijek pristaje uz pobjedničku kombinaciju“.

nekoj pojavi, zbivanju, događaju ili stanju stvari. Činjenica je sinonim za istinu iskazan u formi rečenica.¹⁶ Dijeljenje Bosne i Hercegovine predstavljeno je kao rezultat prosudbe sastanka u Karađorđevu. Na temelju kakvih je spoznaja donesen taj rezultat prosudbe? Treba se sjetiti navoda Globusova ekspertnog tima o tome: akteri razgovora razgovarali su u četiri oka, a članovi ekspertnih timova imaju „zavjeru šutnje“ zbog koje se „koristeći razne informacijske kanale“ nije moglo doznati pregovara li grupa o mogućnosti „podjele Bosne“ pa čak ni „početnu pregovaračku poziciju“. Prema tome, nema spoznaja o sadržaju razgovora, ali ima spoznaja koje ukazuju na to da se ne zna o čemu su Tuđman i Milošević razgovarali u Karađorđevu. Ako se ne zna o čemu su razgovarali, onda se ne može kao činjenicu prezentirati da su razgovarali o podjeli Bosne i Hercegovine jer ne postoje spoznaje koje bi na to mogle ukazivati.

Tehnike informacijskih operacija – *Weasel words*

Budući da ne postoje argumenti na temelju kojih bi se moglo tvrditi da se podjela Bosne i Hercegovine u Karađorđevu doista dogodila, njihov nedostatak zamijenjen je riječima i frazama koje stvaraju privid argumentiranog i logičnog zaključivanja, ali to su zapravo riječi i fraze pomoću kojih se maskira nedostatak argumenata. U engleskom jeziku takvi izrazi nazivaju se *weasel words*.¹⁷ U hrvatskom jeziku nema naziva za njih, ali moguće je opisati njihove karakteristike.

Weasel words su riječi i fraze pomno odabrane da stvore privid snažne, jasne i argumentirane komunikacije, ali su zapravo semantički nejasni i mogu navesti na pogrešno mišljenje. Pomoću njih neka izjava kojom se na nešto ukazuje djeluje uvjerljivije nego što u stvarnosti jest. Neargumentirana tvrdnja pokušava se prikazati mjerodavnom. Autori na taj način pod dokaz podvaljuju svoje mišljenje i stavove koji nisu u skladu s činjenicama nego su proizvod njihova svjetonazora i to na način da zvuče vjerodostojno. Uglavnom ih koriste marketinški stručnjaci, stručnjaci za odnose s javnošću, političari i komentatori u medijima u nedostatku činjenica tj. istine, zatim u svrhu

¹⁶ Miroslav Tuđman. Prikazalište znanja. str.137.

¹⁷ Cambridge dictionary online. Weasel Words.
URL: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/weasel-words>.
Pristup 29.1.2014.

Merriam-Webster. Weasel words.
URL: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/weasel%20word>.
Pristup 29.1.2014.

nametanja svojeg viđenja realnosti, lažnog prikaza nekog događaja ili pri pokušaju da se stvari ili događaji prikažu ljepšima i prihvatljivijima nego što stvarno jesu. Takvi izrazi smatraju se namjernim utjecanjem na mišljenje publike kojim bi ono prevagnulo na stranu onoga koji ih koristi, iako ne nudi nikakve dokaze za to što tvrdi. No takvi izrazi zapravo slabe argumentaciju jer ne nude nikakve vjerodostojne informacije ili bilo kakve dokaze kojima bi se poduprlo izneseno. Ako u nekom tekstu ili govoru postoji puno takvih izraza, može se posumnjati u namjere pisca ili govornika jer obično činjenice ne podupiru stajališta onih koji se takvim izrazima služe.

Uporaba takvih izraza ne mora uvijek biti namjerna ili za cilj imati obmanjivanje ili manipuliranje čitatelja ili slušatelja. Moguće je da neki argumenti pokazuju podatke koje prezentira osoba koja ih izgovara. No da bi tvrdnja imala vjerodostojnost, uz nju moraju biti prezentirani konkretni dokazi, podaci ili izvori koji ukazuju na vjerodostojnost onoga na što se autor poziva. Oni se mogu nalaziti u tekstu koji sadrži tvrdnju, a mogu se nalaziti i izvan njega, primjerice u fusnoti, kao dodatni opis, podatak ili pojašnjenje. Zbog toga takve izraze treba izbjegavati ako iza njih ne stoje provjerljivi podaci iz pouzdanih izvora.

Primjeri takvih izraza su: *očito*, *zasigurno*, *vrlo vjerojatno*, *mnogo*, *rečeno je* itd. Da bi takvi izrazi imali vjerodostojnost, oni moraju biti potkrijepljeni informacijama koje ih pobliže opisuju, moraju biti izmjereni ili kvantificirani: (*očito* – na temelju čega, *zasigurno* – prema čemu, *vrlo vjerojatno* – kolika je ta vjerojatnost i zašto, *mnogo* – približno ili točno koliko, *rečeno je* – tko je rekao, kada i u kojem kontekstu, *studije pokazuju* – koje studije, *postoje dokazi* – koji dokazi, *poznato je* – na temelju čega je poznato i zašto je to relevantno itd.).

Primjena uočenih tehnika manipulacije informacijama

Kada se provodi manipulacija čitatelja, onda je jedan od ciljeva manipulacije da ona bude što uvjerljivija pa će u jednoj takvoj operaciji biti prisutno što manje uočljivih i nevjesto primijenjenih tehnika da bi se postigla što veća uvjerljivost.

U pojedinim dijelovima članka postoje tehnike koje su dovoljno dobre da zavaraju čitatelja koji ne raspolaže s dovoljno informacija o temi pa da razotkrije podvalu, a pritom ne zahtijevaju dubinsko poznavanje određenih logičkih i semantičkih struktura te visoku koncentraciju autora kod pisanja teksta. Zato ih je lako ubaciti u tekst pa prema tome

smatram da je to napravljeno namjerno. To su: manipulacija naslovom u odnosu na tekst, prezentiranje jedne moguće opcije iako ih ima više, nagađanje prezentirano kao činjenica, činjenične pogreške i korištenje riječi kojima se maskira nedostatak argumentacije – *weasel words*.

Pored toga, u pojedinim dijelovima članka uočava se nevješta kombinacija logičkih pogrešaka kao manipulativnih metoda. Korištenje logičkih pogrešaka kao namjernih manipulativnih metoda zahtijeva njihovo izvrsno poznavanje i usavršenu primjenu. Budući da to ovdje nije slučaj, njihova pojava može biti posljedica nedostatka znanja i argumentacijskih vještina autora članka. To bi značilo da članovi ekspertnog tima Globusa nisu svjesno koristili takve tehnike, pogotovo ne na način da su za pojedini dio teksta razmišljali koju bi tehniku tu namjerno primijenili. Smatram da se u tim slučajevima uglavnom radi o slučajnoj podudarnosti dijelova teksta s logičkim pogreškama kao tehnikama manipulacije.

Izneseno je interpretacija naznaka koje upućuju na namjeru ili nenamjeru u korištenju navedenih tehnika manipulacije informacijama. Na temelju tih naznaka nije moguće donijeti pouzdan zaključak o tome.

Drugi članak

Iste dvije karte na stranicama Globusa ponovljene su 19.7.1991. u intervjuu s Muhamedom Filipovićem.¹⁸ U članku naslovljenom *Kako bi Hrvatska i Srbija podijelile Bosnu* koji prati karte, nije navedeno da se radi o kartama koje su nacrtali članovi Globusova ekspertnog tima, nego piše da „Globus ponovno objavljuje karte s pregovaračkog stola hrvatskih i srpskih pregovaračkih timova eksperata o mogućnostima podjele Bosne između Hrvatske i Srbije“ te da bi „prema tim kartama Bosna i Hercegovina prestala postojati kao samostalna država“. Naglašava se i da se razlike između dvije varijante podjele Bosne uočavaju tek pomnijim promatranjem, a „sporne su prema prijedlozima hrvatskih eksperata općine Brčko, Gradačac i Modriča (uz Savu), Bosanski Novi, Sanski most i Prijedor (na muslimanskom zapadu Bosne) te Sarajevo i općine sjeverno od Sarajeva, također s muslimanskim većinskim stanovništvom“. Također se ističe da „dobro upućeni tvrde da postoji i treća varijanta podjele Bosne i Hercegovine“, ali

¹⁸ Marko Barišić. Tajna nagodba Tuđmana i Miloševića? Globus br. 32 od 19.7.1991. Str. 34-36.

da „Globus ne raspolaže informacijama da je takva varijanta podjele iznesena na pregovorima hrvatskih i srpskih državnih pregovaračkih timova“.

U samom intervjuu, odgovor Muhameda Filipovića na pitanje o kartama podjele Bosne i Hercegovine, prikazivanje tih karata autentičnim materijalom s pregovaračkih stolova čini besmislenim. To pokazuje postavljeno pitanje i dijelovi odgovora:

Profesore Filipoviću, više ste puta spominjali da se na sastancima Tuđman-Milošević razgovaralo o podjeli BiH i da su postojale neke karte. Jeste li vidjeli te karte, tko ih je ponudio i kuda je išla podjela?

- S različitih strana i iz različitih izvora došli su ti glasovi, Prvo, došli su glasovi od učesnika razgovora, zatim od nekih savjetnika koji su u tome učestvovali, zatim od nekih eksperata koji su bili angažirani da razmatraju razne varijante eventualne podjele. To su, naravno, glasovi i izvještaji kojima se mora pokloniti najveća pažnja, ali koji nisu eksploatabilni u smislu nekog dokumenta ili nekog osnova za davanje ocjene ili izjava.

Muhamed Filipović čije je izjave Globusov ekspertni tim u prvom članku koristio kao jedan od dva glavna argumenta koja ukazuju da se u Karađorđevu dijelila Bosna i Hercegovina, ovdje izjavljuje da se glasovi o tome ne mogu uzeti kao osnova za davanje ocjena o tome. On o tome govori kao o glasovima, a ne stvarnom događaju. Ovdje se vidi i kako se Globusovi eksperti i Muhamed Filipović vrte u krug. U prvom članku oni su se pozivali na njega, a sada se on poziva na njih. Kaže da su glasovi o kartama između ostalog došli i „od nekih eksperata koji su bili angažirani da razmatraju razne varijante eventualne podjele“.

Muhamed Filipović u jednom dijelu istog odgovora objašnjava što su o „dogovoru u Karađorđevu“ rekli članovi hrvatskog vodstva i kakva je reakcija njegove strane:

Mi smo, naravno, tražili odmah kod Tuđmana i Mesića razjašnjenje i dobili smo uvjerenja da to nije politika hrvatskoga vodstva, i mi smo ta uvjerenja prihvatili, pogotovu što su ona bila snažno potpomognuta i izjavama Kljujića, koji je tvrdio, i dosada nije ni u jednom momentu odstupio od toga ni u praktičnoj politici ni u izjavama, da oni čvrsto stoje na stanovištu suvereniteta i teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine. Mi smo, naravno, spremni da uvažimo činjenicu da se nešto u

razgovorima pojavi i da se onda o tome daju mišljenja. Razlikujemo razmjenu mišljenja od političkoga stava, pogotovo od političke, pa zatim i državne odluke. I u tome pogledu mi nećemo praviti problem, samo hoćemo da razjasnimo jasno našu poziciju.

Analiza drugoga članka

U ovom članku izostavljena je bitna informacija da su karte nacrtali članovi Globusova ekspertnog tima te da su one produkt njihove analize, a ne pregovaračkih timova Hrvatske i Srbije. Štoviše, umjesto toga dana je informacija da su te karte s pregovaračkog stola hrvatskih i srpskih pregovaračkih timova eksperata o mogućnostima podjele Bosne između Hrvatske i Srbije. Ovdje je manipulirano na više načina:

1. Prikriveno je pravo autorstvo karata čime je čitatelju koji nije pročitao članak u kojem su prvi puta objavljene karte ili ga se ne sjeća, prezentirano njihovo krivo autorstvo. Dobiva se dojam da se Globus dokopao autentičnih karata s pregovaračkih stolova.
2. Upotrijebljena je riječ „ponovno“ što daje do znanja da su te karte već bile objavljene i da se mogu objaviti opet jer ih nitko nije osporio. Međutim, kako nije navedeno da se radi o kartama koje su nacrtali članovi Globusova ekspertnog tima, tako čitatelj ne zna da su bile objavljene s drugačijim prikazom njihova izvorišta odnosno autorstva.
3. Opisuju se razlike između dviju varijanti karata, iako je u prvom članku rečeno da članovi Globusova ekspertnog tima nisu mogli doznati čak ni to kakvu su početnu pregovaračku poziciju pregovaračkim timovima zadali hrvatsko vrhovništvo i predsjednik Tuđman osobno te da ne mogu doprijeti do informacija o „dijeljenju Herceg-Bosne iz prvih usta“. Budući da ni u razgovoru s Muhamedom Filipovićem niti u tekstu koji je dodan uz karte nisu navedene informacije koje su pristigle od članova državnih pregovaračkih timova, može se zaključiti da su naglašene razlike produkt Globusovih eksperata, što znači da je čitateljima podvaljena dezinformacija.
4. Suptilno se povećava broj mogućih karata iz „dobro upućenih izvora“, ali i ograđuje od istinitosti takvog navoda.
5. Tekst uz karte u suprotnosti je s odgovorom Muhameda Filipovića o kartama, a oboje je dio istoga članka.

Muhamed Filipović o tim kartama govori da su neeksploatabilni glasovi došli od nekih eksperata koji su bili angažirani da razmatraju razne varijante eventualne podjele, a autori članka pišu da je riječ o kartama s pregovaračkog stola hrvatskih i srpskih pregovaračkih timova.

Treći članak

Dana 24.1.1992. u Globusu je objavljen i treći članak uz koji su otisnute iste dvije karte o podjeli Bosne i Hercegovine.¹⁹ Ispod podnaslova *Kad bi Hrvatska i Srbija podijelile Bosnu* nalazi se tekst koji predstavlja karte koje su otisnute ispod njega:

U političkim kuloarima pojavile su se dvije karte hrvatsko-srpske podjele Herceg-Bosne. Prema tim kartama Muslimani bi izgubili državni suverenitet.

Analiza trećega članka

U samom tekstu te karte uopće se ne spominju. I u ovom slučaju prikriven je pravi izvor karata, a podvaljeno je da su se karte pojavile u „političkim kuloarima“ što bi im trebalo dati na vjerodostojnosti. Nije jasno je li autor članka, demograf Mladen Klemenčić, dodao kartu s takvim opisom u svoj tekst ili je to napravio netko od urednika članaka u Globusu bez njegova znanja. Ako je dodao Mladen Klemenčić, onda on ili nije provjerio autentičnost i izvor karata ili je namjerno promijenio tu informaciju. Postoji i treća opcija, a to je da su karte dodali Globusovi urednici i da je on znao za to, ali nije htio ili nije mogao promijeniti takvu odluku.

Ako su karte u članak dodali Globusovi urednici, onda je moguće ili da je to namjerna podvala ili da je to uradio netko tko nije znao kako su karte nastale. Budući da se radi o razmaku od šest mjeseci, izglednije je da se dogodila prva varijanta i da je autorstvo karata namjerno izmijenjeno, tim više što se to već dogodilo u slučaju drugoga članka koji je izašao mjesec dana nakon prvog, a i na naslovnici broja Globusa u kojem je objavljen prvi članak piše da su to karte s pregovaračkih stolova, a ne projekcija Globusova ekspertnog tima. Ako je to tako, onda ispada da je težnja da

¹⁹ Mladen Klemenčić. Slom Velike Srbije u Bosni. Globus br. 59 od 24.1.1992. Str. 15-17.

se nedokazana podjela Bosne i Hercegovine javnosti nametne kao činjenica jača od stručnosti i novinarske etike.

Karte u knjizi

Globusove karte o podjeli Bosne i Hercegovine proširile su se i izvan samoga Globusa. Njih je upotrijebio Anto Valenta u svojoj knjizi *Podjela Bosne i borba za cjelovitost*. U prvom dijelu knjige Valenta iznosi „neke demografske podatke koji su u vezi s idejama o podjeli Bosne“. U drugom dijelu knjige Valenta opisuje neke varijante podjele Bosne i Hercegovine u prošlosti „koje se kao 'primjenjive koncepcije' spominju i danas“.²⁰

Karte su objavljene pod naslovom da se radi o podjeli po nadopunjenom sporazumu Cvetković – Maček (I. i II. varijanta) i tekstem da se radi o nadopuni Sporazuma iz 1939. na temelju suvremenih saznanja.

U dosadašnjem dijelu rada prikazano je da su „suvremena saznanja“ zapravo fikcije Globusova ekspertnog tima.

Prva potvrda informacijskih operacija

Ove karte ponovno su se u Globusu pojavile nakon osam i pol godina kada je podjelu Bosne i Hercegovine spomenuo predsjednik Uprave Europapress Holdinga Ninoslav Pavić u razgovoru povodom 500. broja Globusa.²¹ On je tada rekao:

Globus je prvi objavljivao puno stvari koje su se kasnije pokazivale sudbinskima za Hrvatsku. Baš sam uoči ovog razgovora listao 'Globuse' iz onog vremena i vidio, primjerice, da smo mi Tuđmanov plan o podjeli Bosne objavili i napali punih šest mjeseci prije nego što se o tome igdje drugdje počelo govoriti.

Ispod razgovora objavljena je kronologija s najznačajnijim člancima koje je Globus objavio u svojoj povijesti pa je tako kao jedan od najznačajnijih članaka naveden i onaj prvi članak u kojem su se pojavile karte o podjeli Bosne i Hercegovine:

14. lipnja 1991. broj 27, Globusov ekspertni tim objavljuje kartu za podjelu Bosne i istražuje 'rješava' li eventualni sporazum Izetbegovića, Miloševića i Tuđmana o podjeli Herceg-Bosne državnu krizu u Jugoslaviji.

²⁰ Anto Valenta. *Podjela Bosne i borba za cjelovitost*. Str. 39-41.

²¹ Nebojša Taraba. Često upozoravam svoje novinare da je toljaga koju držimo u ruci vrlo opasna! Globus br. 500 od 7.7.2000.

Tako su te fiktivske karte za podjelu Bosne i Hercegovine dobile pečat s vrha Europapress Holdinga čije je Globus izdanje, u guranju teze da se u Karađorđevu dijelila Bosna i Hercegovina. Interesantno je da je Pavić u tom razgovoru rekao da je „lako vidjeti da je Globus neke stvari krivo procijenio, ili ih je pre naglasio ili je, jednostavno, površno i nepromišljeno ulijetao u teme koje su zahtijevale drugačiji pristup“ te da „mora priznati da je upravo taj dio priče o Globusu najteže proživljavao“. S obzirom da je Globusove karte za podjelu Bosne i Hercegovine istaknuo kao pozitivan primjer Globusova rada, prema njemu ta manipulacija čitatelja ne spada u stvari koje je Globus krivo odradio.

Druga potvrda informacijskih operacija

Ranije u ovoj analizi slučaja objave karata o navodnoj podjeli Bosne i Hercegovine izražena je sumnja da je prvi Globusov članak u kojem su se pojavile karte djelo tima stručnjaka. Opravdanost sumnje nalazi se u knjizi *Obećana zemlja* Slavena Letice. Ta je knjiga skup njegovih članaka objavljenih u raznom tisku. U njoj postoji kompletan prvi članak iz Globusa u kojem su se pojavile karte, zajedno s pretiskom tih karata. Letica je u toj knjizi napisao da je on autor članka i objasnio zašto je članak potpisan s „ekspertni tim“, a ne s njegovim imenom i prezimenom. On je 1.3.1991. napustio Ured Predsjednika Republike i tada je sam odlučio, shodno nepisanim pravilima savjetničke profesije, stotinu dana javno šutjeti, posebno o vrlinama i manama vlasti i demokracije u Hrvatskoj. Prvi članak iz Globusa u kojem su se pojavile karte objavljen je unutar tih stotinu dana pa Letica stoga ovako opravdava potpisivanje članka s „ekspertni tim“ umjesto svojim imenom i prezimenom:

Ovaj sam tekst napisao unutar stotinu dana šutnje, tako da je objavljen pod „pseudonimom“ – Ekspertni tim.²²

Ako je Slaven Letica doista sam pisao taj članak, a članak je potpisan sa „Globusov ekspertni tim“ i još se u članku čitateljima objašnjava da je Globusov ekspertni tim okupio svoj vlastiti ekspertni tim koji je sastavljen od pet stručnjaka različitih profesija (dva demografa, jednog bivšeg političara, jednog povjesničara i jednog politologa), onda je cijela operacija plasiranja ovakvoga članka u javnost podvala za koju su odgovorni Slaven Letica i tadašnje uredništvo Globusa.

Treća potvrda informacijskih operacija

²² Slaven Letica. *Obećana zemlja*. str. 241 i 249.

Potvrdu da je autorstvo karata namjerno izostavljeno tj. promijenjeno u člancima nakon prvog, dao je novinar Denis Kuljiš, glavni urednik Globusa od 1990. do 1995. On je 2008. na svom blogu opisao kako su urednici Globusa opremali tekstove i pridodavali im karte:

U "Globusu" od 14. lipnja 1991., dakle ubrzo poslije tikveškog sastanka Tuđman-Milošević (održanog 15. travnja 1991.) u članku na četiri velike stranice, "Globusov ekspertni tim", donosi pod egidom "OTKRIĆA" i pod nadnaslovom "Modaliteti podjele Herceg-Bosne s pregovaračkog stola predstavnika Hrvatske i Srbije" te s velikim, gromoglasnim naslovom "BOSNA ŠAPTOM PADE?" dug članak, opremljen s dvije karte dvije varijante podjele Bosne, koje je izradio mješoviti hrvatsko-srpski ekspertni tim sastavljen od savjetnika oba predsjednika (Šentija, Bilandžić, Sokol, Lerotić, Avramov, Markov).

Već 19. srpnja 1991. donosimo ovako opremljen članak: "Muhamed Filipović otkriva senzacionalnu podjelu Bosne i Hercegovine: TAJNA NAGODBA TUĐMANA I MILOŠEVIĆA?" Opet je tu ekspertna karta - bez ikakve Male džamahirije - te dug i precizan tekst o djelovanju oružanih nacional-političkih frakcija pod komandom iz Zagreba i Beograda, koje su na terenu već započele razudbu Bosne.²³

Ovdje, 17 godina nakon što je objavljen prvi Globusov članak s kartama, Denis Kuljiš podvaljuje da je riječ o kartama koje je izradio mješoviti hrvatsko-srpski ekspertni tim sastavljen od savjetnika oba predsjednika (Šentija, Bilandžić, Sokol, Lerotić, Avramov, Markov), iako u članku Globusa od 14. lipnja 1991. na koji se referira, podebljanim slovima piše da su te karte Globusovi kartografijski projekti koje je zbog nepostojanja autentičnih informacija izradio Globusov ekspertni tim na temelju vlastite analize. Kuljiš ne navodi ni da je pravi autor članka Slaven Letica, nego i dalje koristi pseudonim „Globusov ekspertni tim“.

Zaključak

Globusovim kartama o podjeli Bosne i Hercegovine kroz tri članka promijenjeno je izvorište odnosno autorstvo. U prvom

²³ Denis Kuljiš. Još poneka o Miri Furlan : Odgovor Nikici Bariću. 4.3.2008. URL: <http://blog.dnevnik.hr/vaseljena/2008/03/1624366920/denis-kuljis-jos-poneka-o-miri-furlan.html>. Pristup 24.2.2014.

članku prezentirane su kao rezultat analize Globusova ekspertnog tima. Navedeno je da su to karte koje je hrvatska strana „vrlo vjerojatno“ zagovarala pri raspravama o „podjeli Bosne“ te da ih nude u grafičkoj obradi njihova stalnog suradnika. U drugom članku ove informacije nisu navedene nego je napisano da Globus objavljuje karte s pregovaračkog stola hrvatskih i srpskih pregovaračkih timova eksperata o mogućnostima podjele Bosne i Hercegovine između Hrvatske i Srbije. Na taj način kartama je promijenjen autor i otvoren je put izmišljenoj konstrukciji da je podjela Bosne i Hercegovine stvaran događaj. U trećem članku ponovno je izostavljen pravi autor ovih karata, a napisano je da su to karte koje su se pojavile u političkim kuloarima, što je dodatno prikrilo istinu i pojačalo tezu da su Tuđman i Milošević u Karađorđevu dijelili Bosnu i Hercegovinu.

Izostavljanjem informacije o pravom autorstvu karata i promjenom istog, u druga dva članka izmijenjen je kontekst događaja u kojem su nastale karte. Na taj način čitatelju se sugerira da se podjela Bosne i Hercegovine u Karađorđevu stvarno dogodila jer kako bi se inače pojavile karte s pregovaračkog stola hrvatskih i srpskih pregovaračkih timova i to još u političkim kuloarima. Čitatelj koji nije pročitao članak u kojem su se prvi puta pojavile ove karte nikako ne može znati da su ih osmislili članovi Globusova ekspertnog tima, a grafički uredio Globusov stalni suradnik. Umjesto toga on će pogrešno zaključiti da su to autentične karte o podjeli Bosne i Hercegovine te samim tim i da je dogovor o podjeli Bosne i Hercegovine stvarni događaj. Vjerodostojnost toj lažnoj konstrukciji pokušao je dati predsjednik Uprave Europapress Holdinga Ninoslav Pavić koji je rekao da je ponosan na to što je Globus prvi objavio plan o podjeli Bosne i Hercegovine, referirajući se na prvi članak.

Širenjem mita o podjeli Bosne i Hercegovine u Karađorđevu, pojavio se prostor da osobe koje su radile na ovim člancima i kartama realiziraju svoju težnju da javnosti nametnu svoj svjetonazor u kojem je podjela Bosne i Hercegovine u Karađorđevu stvarni događaj. To se vidi već u prvom članku u kojem se argumentira ništavnim argumentacijom, a pogotovo prikrivanjem autorstva karata u ostalim člancima i popratnim dijelovima teksta kojima se sugerira da su karte autentični materijal s pregovaračkih stolova hrvatskih i srpskih timova. Suradnik Globusa Slaven Letica potvrdio je da prvi članak nije djelo tima eksperata nego njegov rad. Bivši glavni urednik Globusa Denis Kuljiš opisao je kako su se opremali članci i pridodavale im se

karte. Na temelju prikazane analize svega toga, može se zaključiti da je manipulacija autorstvom karata svjesno provedena informacijska operacija kojom se čitatelje treba uvjeriti da je podjela Bosne i Hercegovine u Karađorđevu stvaran događaj. Budući da je to je prva opširna i sustavna informacijska operacija na temu podjele Bosne i Hercegovine, može se reći da je ona zametak svih budućih informacijskih operacija na tu temu.

Što se tiče primjene raznih tehnika manipulacije informacijama, u argumentaciji „Globusovih eksperata“ postoje brojne takve tehnike od kojih su neke izrazito uočljive i koje poništavaju vjerodostojnost argumenata i kvalitetu argumentiranja. Namjeru korištenja određenih tehnika teško je dokazati. No s obzirom da se tu radi o uočljivoj i nevješto upotrijebljenoj kombinaciji raznih tehnika, bez obzira na namjeru ili nenamjeru korištenja, može se zaključiti da je njihova pojava posljedica neprofesionalnosti, neznanja i nestručnosti „Globusovih eksperata“.

Literatura

Cambridge Dictionaries Online.

URL: <http://dictionary.cambridge.org>.

Cauman, Leigh S. *Uvod u logiku prvog reda*. Zagreb : Jesenski i Turk, 2004.

Globus. Zagreb : Europapress Holding, 1991. – 2000.

Hrvatski jezični portal. URL: <http://hjp.novi-liber.hr>.

Kuljiš, Denis. *Još poneka o Miri Furlan : Odgovor Nikici Bariću*. 4.3.2008. URL:

<http://blog.dnevnik.hr/vaseljena/2008/03/1624366920/denis-kuljis-jos-poneka-o-miri-furlan.html>. Pristup 29.1.2014.

Letica, Slaven. *Obećana zemlja*. Zagreb : Globus International : Atlantic Paper : OKC, 1992.

Lučić, Ivo. *Karađorđevo: politički mit ili dogovor?* Časopis za suvremenu povijest. Svezak 35, broj 1 (2003.).

Lučić, Ivo. *Uzroci rata: Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992. Godine*. Despot Infinitus d.o.o., Zagreb.

Merriam-Webster Dictionary.

URL: <http://www.merriam-webster.com>.

Tuđman, Miroslav. *Prikazalište znanja*. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2003.

Tuđman, Miroslav. *Vrijeme krivoklepnika*. Zagreb: Detecta, 2006.

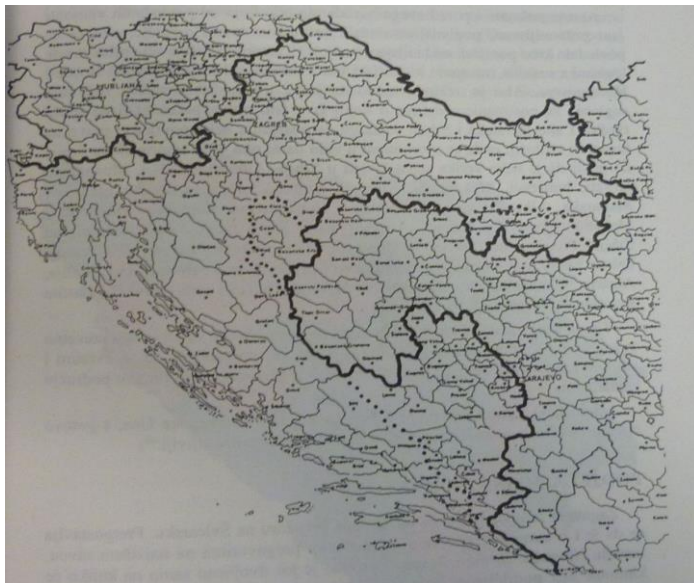
Valenta, Anto. *Podjela Bosne i borba za cjelovitost*. Vitez (BiH) : HKD Napredak, 1991.

Zelenika, Ratko. *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*. Treće izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Rijeka : Ekonomski fakultet u Rijeci, 1998.

Prilog

Slika 1. Globusova karta o podjeli Bosne i Hercegovine 1.
(Izvor: Anto Valenta. *Podjela Bosne i borba za cjelovitost*).

**Slika 2. Globusova karta o podjeli Bosne i Hercegovine 2.
(Izvor: Anto Valenta. Podjela Bosne i borba za cjelovitost).**